

THE INFORMATION RESEARCH DEPARTMENT

– i grænselandet mellem information og efterretning under den kolde krig

Af Iben Bjørnsson

Det britiske Information Research Department fungerede under den kolde krig som den britiske regerings propagandaapparat. De ideologiske og kulturelle brydningslinier mellem øst og vest var en del af det daglige arbejde – også i Danmark.

I sin bog “I tillid og varm sympati” fra 2006 beskriver Rasmus Mariager de dansk-britiske relationer (og USA’s rolle) under den tidlige kolde krig – på det politiske, økonomiske og kulturelle område. På det kulturelle område beskriver Mariager først og fremmest de relationer, der udfoldedes indenfor British Council og sådanne mere officielle kanaler.

I den følgende artikel rettes fokus på et mindre åbent område af det kulturelle og ideologiske samarbejde, nemlig de aktiviteter, der udfoldedes inden for det britiske informationsdepartement, IRD (Information Research Department). Disse aktiviteter lå ofte i grænselandet mellem informations- og efterretningsarbejde – som den slags har tendens til at gøre. Artiklen baserer sig på materiale fundet i det britiske nationalarkiv i London, og formålet er et nærmere indblik i IRD’s strategier og arbejde i Danmark.

IRD’s rolle er forsøgt belyst i et par britiske bøger, op ad hvilke denne fremstilling nødvendigvis må læne sig, når mere generelle aspekter af IRD’s arbejde og rolle skal belyses. Vi skal se, at relationerne på dette ofte underbelyste område som regel, men ikke altid, foregik – i tillid og varm sympati.¹

IRD’s formål og opgaver

IRD blev dannet i 1948 som et departement under Foreign Office og afløste et “obskurt foretagende” kaldet CRD – Cultural Relations Department.² Dannelsen var et led i en anti-kommunistisk propagandaoffensiv i Storbritannien, og IRD havde informationsopgaver som sit virke indtil dets opløsning i 1977.³ I begyndelsen af 1950’erne var IRD den største afdeling under Foreign Office og modtog £150.000 om året fra FO og endnu £100.000 fra Secret Service-fonde.⁴

Oprettelsen var et led i den generelle optrapning af den kolde krig i slutningen af 1940’erne, som også i USA førte til en øget indsats på propagandaområdet med vedtagel-

sen af “The Smith-Mundt Act” af den amerikanske kongres i januar 1948. Loven sanktionerede et bredt og internationalt informationsprogram under State Department. Allerede tidligt opstod der også et samarbejde – om end ikke altid formaliseret – mellem Storbritannien og USA på informationsområdet. Propagandaen og informationsarbejdet foregik på begge sider af jerntæppet og kunne ske i samarbejde med andre organisationer som Trade Union Congress, den britiske sammenslutning af fagforeninger (TUC) og den internationale CIA-sponsorerede kulturorganisation Congress for Cultural Freedom (CCF) – TUC var blandt de der mobiliseredes i de tidligere efterkrigsår,⁵ IRD søgte budskaberne spredt bl.a. via presse, TV, radio og bogtrykkervirk-somhed og CIA var en samarbejdspartner, ligesom f.eks. den kendte anti-kommunistiske forfatter George Orwell (senere verdensberømt for romanen *1984*) og de britiske statslige efterretningstjenester.⁶

Ifølge de to engelske journalister Paul Lashmar og James Olivers bog “Britains Secret Propaganda War” arbejdede IRD sammen med MI6 og var at betegne som en efterretningsafdeling i sig selv. Forfatterne påpeger ligeledes en del personsammenfald mellem ledende skikkelser i IRD og MI6, og endvidere at en tidligere CIA-medarbejder, Richard Fletcher, har udtalt, at IRD som regel var repræsenteret på møder mellem MI6 og CIA.⁷ At MI6 supplerede IRD med information, behøver dog ikke at være så sensationelt som Lashmar og Oliver gerne vil have det til at se ud⁸ – det har sandsynligvis fortrinsvis tjent til at hjælpe IRD med at tilrettelægge den rette propaganda for de enkelte lande, noget der krævede kendskab til disse. Men en sådan koordinering kræver naturligvis også samarbejde.

De efterretningsmæssige aspekter af IRD’s arbejde hang altså primært sammen med opdyrkning af kontakter og indsamling af informationer om forholdene i de lande, man forsøgte at påvirke, så informationsprogrammerne gav størst muligt udbytte. De informationer kunne komme andetsteds fra i rapporteringsapparatet, MI6 eller indberetninger fra ambas-

saderne, eller IRD kunne – som vi skal se var tilfældet i Danmark – indsamle dem selv.

IRD i Danmark

Den britiske ambassade i København stod for spredningen af materiale fra IRD. Der var som regel tale om artikler, pjecer og “fact sheets” – faktapjecer, gerne om spørgsmål der havde med kommunisme og internationale forhold at gøre. Artiklerne blev sendt fra IRD London til den britiske ambassade og spredt videre derfra. Spredningen i det danske samfund skulle foregå via “et beskedent antal velegnede kontakter i pressen og officielle cirkler”.⁹

Behovet for informationsarbejde i Danmark blev allerede påpeget i maj 1945. Her afgik fra den britiske legation i København et forslag om at danne en komité til oplysning gennem danske kanaler. Der var brug for en sådan grundet danskernes provinsielle verdenssyn, der kun var gjort værre af isolationen under besættelsen. Hensigten var, at det skulle foregå i samarbejde med den amerikanske charge d’affaires (som var indforstået hermed). Man havde endvidere viderebragt forslaget til den danske regering i form af udenrigsministeren (Christmas Møller). Det blev gjort af general Dewing (ophavsmanden til idéen) selv for at understrege forslagets “rent provinsielle og ekstraordinære natur”. Ministeren havde budt forslaget velkomment og tilbudt selv at agere som formand på ugentlige møder i komitéen, hvoraf det første ville finde sted den 4. juni 1945.¹⁰ Reaktionen på forslaget i Foreign Office var en afventende holdning. Umiddelbart forventede man ikke meget af komitéens arbejde: “Det er svært at sige hvor effektiv den foreslåede komité vil være, indtil vi kender mere til dens aktiviteter og ser hvordan det fungerer i praksis. På nuværende tidspunkt forekommer dens arbejdsområde en anelse vagt.” Hvordan det gik denne særlige komité, melder arkivet ikke noget om, muligvis fordi sagen løstes ved at oprette en afdeling af British Council i København.¹¹ Også CRD – IRD’s forløber – var bevidst om, at

private anti-kommunistiske grupper var begyndt at etablere sig i bl.a. Danmark.¹²

Første gang efter IRD's oprettelse i 1948 man møder materiale i det britiske arkiv om IRD-arbejdet i Danmark (ikke nødvendigvis ensbetydende med at det er første gang spørgsmålet overvejes), er i begyndelsen af 1952.

På et møde mellem de britiske ambassadører i Oslo, Stockholm og København diskuteredes nedskæringer i udenrigstjenesten, hvilket bl.a. havde ført til lukning af informationskontoret i København. Herefter ville normalt informationsarbejde blive udført af konsulen, og særligt IRD-arbejde af andensekretæren. Ambassadøren i København var forholdsvis tilfreds med det arrangement og tog ikke nedskæringerne tungt, formentlig fordi kommunismen generelt ikke blev anset som nogen større trussel i Danmark. Heroverfor stod ambassadørerne i Norge og Sverige, som begge så nedskæringerne som skadelige for det vigtige informationsarbejde. Behovene var forskellige i de tre skandinaviske lande, f.eks. gjorde den britiske informationssektion i Sverige god brug af amerikansk informationsmateriale, hvorimod det fra Norge meddeltes, at amerikanernes informationsarbejde var lidet effektivt. På trods af de forskellige behov på var der dog enighed om jævnligt at afholde koordinerende møder mellem de informationsansvarlige i de skandinaviske lande. Man understregede vigtigheden af, at ambassadernes personale rejste mellem de skandinaviske lande.¹³ Det blev også besluttet at lade Michael Cullis, IRD-medarbejder ved ambassaden i Oslo, foretage rejser til Stockholm og København for at koordinere IRD-aktiviteterne.¹⁴ Da ambassaden i Sverige ikke mente at have helt så stort behov for denne service, kom fokus primært til at ligge på København.¹⁵ Informationsarbejde i Danmark blev således fra britisk side set i en større nordisk sammenhæng, og denne opfattelse fortsatte gennem 1950'erne. Om end forskelligheder dukkede op, ansås de nordiske lande som en region, der fordrede en koordineret indsats. Hvad angik afsendelsen af materiale var alle

ambassadører enige om at bede IRD være diskrete. Anmodningen om diskretion skyldes formentlig, at på dette tidspunkt – i begyndelsen af 1950'erne – opfattedes i hvert fald Danmark som et svært land at sprede IRD-materiale i. Pressen var for god og ikke mindst for kritisk og havde sine egne informationskilder – det var derfor svært at placere forhåndsskrevet materiale i den danske presse. En samtale med en Politiken-redaktør afslørede, at danske dagblade foretrak korte faktuelle artikler som journalisterne selv kunne skrive en historie ud fra, eller artikler fra kendte personligheder.¹⁶ Den danske modvilje mod præfabrikerede artikler var svær at forstå i Storbritannien og affødte en ikke betydelig irritation hos IRD London: "Jeg kan ikke rigtigt se hvorfor en artikel skrevet af en, hvis navn er ukendt for den danske offentlighed, skal omskrives af en dansk journalist. Er navne virkelig så vigtige for danskerne?"¹⁷

Når det var sagt, rostes den danske presse for at være "fuldt opmærksom på faren ved kommunistisk propaganda og nødvendigheden af at gribe enhver mulighed for at modgå det. "Faktisk finder en del anti-kommunistisk materiale, enten suppleret af os, amerikanerne eller udarbejdet af journalisterne selv, vej til de daglige aviser."¹⁸ Ambassadøren kunne senere berette, at det var de danske journalisters faglige stolthed, der ikke tillod dem at bringe artikler skrevet af andre, men også han kunne berolige mht. pressens generelle indstilling: "Danmark, i betragtning af dets størrelse, har en bemærkelsesværdigt veludviklet presse, som er fuldt ud klar over nødvendigheden af at afsløre kommunister og medløberes vildfarelser."¹⁹

Med besværighederne i forhold til pressen var det naturligt – og måske lidt mere presserende – for IRD at se sig om efter andre, mindre åbenlyse, kanaler, igennem hvilke budskabet kunne spredes.

En sådan kontakt blev etableret i november 1953, da man fra den britiske ambassade glad meddelte, at man havde fået en kontakt i toppen af det danske Socialdemokrati. Inspireret

Niels Matthiasen (1924-1980) senere socialdemokratisk kulturminister, var i 1950 med til at stifte "Atlantsammenslutningen" og fungerede som sekretær i organisationen. I 1961 blev han valgt til partisekretær i Socialdemokratiet.

(Foto: Arbejdermuseet & ABA. Fotograf: Palle Jarner)

af samarbejdet mellem det norske Arbejderparti og den britiske ambassade i Oslo, havde ambassaden i København været interesseret i at finde ud af, om Socialdemokratiet – udover de kontakter man i forvejen havde i udenrigsministeriet og på dagbladet Socialdemokraten – var interesseret i et samarbejde om spredning af informationsmateriale. Det var de. Kontakten hed Niels Matthiasen, som tillige var sekretær i den antikommunistiske organisation Atlantsammenslutningen. Grunden til, at Matthiasen var en oplagt kontaktperson, var muligvis, at han i sommeren 1953 havde været en af de ledende kræfter i afholdelsen af en Atlantkonference i København, arrangeret af den danske Atlantsammenslutning i samarbejde med pro-atlantiske hel- og halvofficielle folk, bl.a. fra den britiske fagbevægelse og udenrigstjeneste.²¹

Matthiasen foreslog på eget initiativ at diskutere ambassadens forslag med H.C. Hansen, der viste sig glad for at briterne ønskede et samarbejde på dette område, og havde foreslået at Matthiasen fortsatte som koordinerende kontaktperson. En medarbejder på ambassaden skrev: "Det passer mig vældig godt, da jeg har stor tiltro til Matthiasen og da han er gammel i gårde mht. håndteringen af I.R.D.-litteratur. (...) Jeg håber du vil være enig i at en nyttig kontakt er blevet etableret og at vi bør udnytte den."²²

Rent praktisk skulle det foregå sådan, at Matthiasen sendte en liste over politiske emner, som han ønskede at modtage materiale om, herunder afsløringer af kommunistiske metoder. Håbet om, at man også i London fandt denne kontakt nyttig, var ikke forgæves: på forsiden af filen er der, efter dens ankomst til Foreign Office, noteret: "Dette ser meget lovende ud."²³ Optimismen går igen i svaret fra IRD til ambassaden i København. IRD udtrykte glæde over udviklingen og så frem til at modtage Matthiasens ønskeliste, som man ville gøre det yderste for at opfylde. IRD opfattede kontakten som "præcis den type arrangement, der var brug for, for at kunne udøve størst mulig indflydelse i de vesteuropæiske lande."²⁴

Den optimistiske stemning fortsatte ind i 1954, hvor det kunne oplyses, at IRD-artiklen "Communists do a double-think on Hiroshima" var blevet trykt i september-nummeret af Fremtiden, dansk udenrigspolitisk selskabs udgivelse. Endvidere meldtes der om andre artikler (bl.a. fra The Economist) og satiretegninger bragt i Fremtiden.²⁵

Det britiske informationsarbejde i Danmark blev intensiveret fra midten af 1950'erne, og hovedpersonen bag arbejdet var Michael F. Cullis, der i høj grad kom til at tegne det britiske arbejde med danske antikommunistiske miljøer.

Michael Cullis, der under krigen havde været beskæftiget med militær efterretning, havde i perioden 1951-1955 været førstesekretær, primært beskæftiget med IRD-arbejde (propaganda, informationsspredning og opdyrkning af nyttige kontakter hertil) på den britiske ambassade i Oslo, hvorfra han arbejdede med hele Skandinavien. Med til arbejdet hørte også Island, hvor briterne bl.a. søgte at modvirke kommunistisk indflydelse via træning af fagforeningspersonel i samarbejde med den norske socialdemokratiske fagbevægelse og ved "University Exchange Schemes" – udvekslingsprogrammer ved universiteterne.²⁶

Cullis' arbejde og kontakter i København

I 1955 blev Cullis forflyttet til København, hvor han fik titel af RIO, Regional Information Officer for Skandinavien. Han skulle fortsat koordinere det skandinaviske informationsarbejde, men nu med base i København. Cullis fik hurtigt gode kontakter i det danske antikommunistiske miljø, og ud over informationsspredning arbejdede han også med rapportering til London om kommunisternes virke. Status i 1955 var, at "IRD-materiale bliver budt velkommen af de der er optaget af antikommunistiske aktiviteter, både åbne og skjulte, i dette land."²⁷ Hvem den sætning hentyder til er, i lyset af senere indberetninger,

ikke svært at gætte. Det var bl.a. Atlantsammenslutningen, Selskabet for Frihed og Kultur (den danske afdeling af CCF) og Arbejderbevægelsens Informations-Central (AIC), der fungerede som propaganda- og efterretningsorganisation for Socialdemokratiet – og muligvis også en række enkeltpersoner.

Cullis tog sig af såvel IRD materiale (der på dette tidspunkt som hovedregel var specifikt rettet mod kommunisme), som generelt politisk informationsarbejde. Denne, mere officielle, del af hans aktiviteter blev anset som en god hjælp som dække, hvorunder han kunne udvide det territorium, han kunne arbejde med IRD-opgaver i. IRD anså det som en fordel, at han ikke kun blev kendt for anti-kommunistisk arbejde i et land, hvor man var nødt til at gå frem med forsigtighed.²⁸

I Cullis' egen vurdering fra starten af 1956 hed det, at Danmark ikke var helt så modtageligt for IRD-materiale som f.eks. Norge bl.a. grundet den danske defaitisme og politiske skepsis. Status og fremtidige muligheder blev opregnet således:

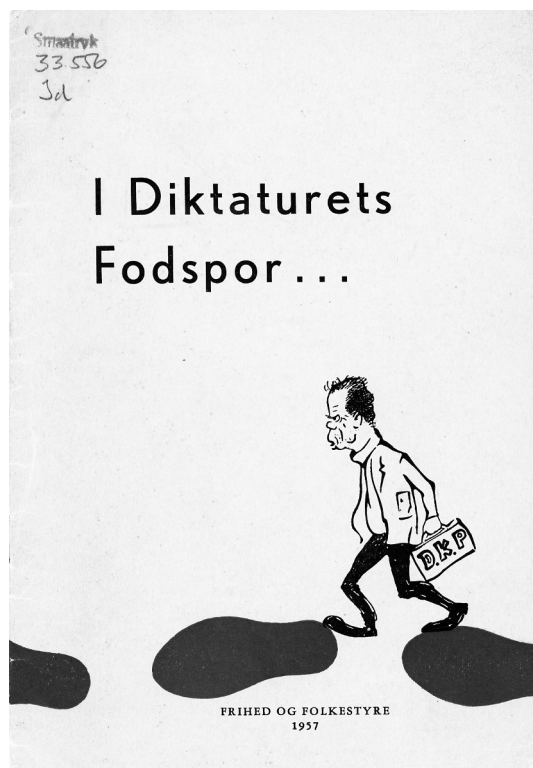
- “1. Der er et lille antal entusiaster samt folk, der beskæftiger sig med kommunismen professionelt, som allerede får maksimal værdi ud af vort materiale.
2. Der er en stort antal indflydelsesrige folk, som potentielt kan være interesserede, men som må gribes forsigtigt an.
3. Selvom mange almindelige menneskers umiddelbare reaktion er mere positiv end i (f.eks.) Norge, stikker det ikke altid særlig dybt.
4. Meget kan gøres gennem interskandinaviske kanaler f.eks. ved at arbejde med danskerne gennem svenske eller norske kontakter.
5. Generelt er danskere ikke naive omkring kommunismen, men deres moral trænger til at blive stivet af, og IRD-materiale, fornuftigt bragt, burde være værdifuldt til dette formål.”

Omkring selve spredningen af IRD materialet erkendtes, at det – stadig – var svært at få placeret i den danske presse. Det foresloges at få artikler oversat "kommercielt" (dvs. uden om

ambassaden) og dernæst stille dem til rådighed for den danske presse. Ideen med denne fremgangsmåde var, at artiklerne således ikke ville blive associeret med den britiske regering og dermed heller ikke fremstå som officiel britisk propaganda – altså netop den forsigtighed IRD anså det for vigtigt, at Cullis opererede med. Materialet kunne f.eks. handle om kommunistiske frontorganisationer, politiske forhold, internationale organisationer m.v. og blev bl.a. sendt til udenrigsministeriet i forbindelse med en indsats på det diplomatiske område.²⁹

I sommeren 1956 gjorde Cullis status over det første års arbejde i København. Han vurderede, at arbejdet bedst kunne udføres ved, for det første at koncentrere indsatsen omkring ligesindede, snarere end fjendtligt indstillede grupper. Det skulle gøres ved at koncentrere sig om specialiserede kontakter, snarere end at sprede budskabet mere bredt og dermed også overfladisk. For det andet skulle det regionale aspekt, altså koncentrationen om Skandinavien, bibeholdes. Dette for at udnytte Cullis' kendskab til de andre nordiske lande (især Norge og Island og særligt indenfor fagbevægelserne).³⁰ For det tredje skulle det antikommunistiske arbejde så vidt muligt kombineres med mere generelt informationsarbejde, således at der også kunne opereres i politiske og kulturelle cirkler.

Hvad angik det første punkt kunne Cullis melde, at han allerede havde opdyrket en del kontakter. Tre forskellige organisationer benævnes som hovedsamarbejdspartnere: Selskabet for Frihed og Kultur, herunder "særligt lederen af dets antikommunistiske forsknings- og propagandaafdeling, Arne Sejr", Atlant-sammenslutningen og AIC.³¹ "Disse forbindelser har alle haft betydelig værdi, både med hensyn til modpropaganda og udveksling af oplysninger om kommunisme."³² Blandt andre – mere overfladiske – kontakter var ledende københavnske dagblade, Udenrigspolitisk Selskab, ruslandsrejsende, DR's udenrigspolitiske afdeling, forfattere, journalister, fagforeningsrepræsentanter og udenrigsministeriets pressesektion (selvom den ikke havde været

"I diktaturets fodspor", en pjeces udgivet af den antikommunistiske organisation "Frihed og Folkestyre", 1957.

helt så udbytterig som håbet).³³ Ambassadøren og IRD London var enige i den positive vurdering af arbejdet, og det besluttedes efter det første år at forlænge Cullis' stilling.³⁴ Det til trods for at kommunismen ikke blev anset som en stor trussel i Danmark.

IRD (og dermed Foreign Office) sendte altså ikke kun informationsmateriale til Danmark men nød også selv godt af informationer fra ambassaden. At man på ambassaden var opmærksom på at tilvejebringe informationer til brug for IRD ses bl.a. ved, at Cullis jævnligt sendte materiale om de danske kommunisters aktiviteter og taktikker til London.³⁵ Cullis fungerede således ikke kun som spredder af britiske holdninger i Danmark, men også som indberetter om danske forhold til London.

Cullis rapporterede i 1956 om en snak med Arne Sejr, leder af Selskabet for Frihed og Kultur, og "en ledende figur på det antikommunistiske område", som Cullis tidligere havde skrevet om i sine indberetninger.³⁶ I kraft af sine antikommunistiske aktiviteter, og muligvis også involvering i en privat efterretningstjeneste, *Firmaet*, var Sejr en interessant samarbejdspartner for IRD. Sejr havde udtrykt ønske om at arrangere et program, hvorved tilrejsende studerende skulle fatte sympati for vestlige og ikke-kommunistiske idealer. Cullis synes idéen var god, men betragtede projektets succes som afhængigt af koordinering med "folk som os selv."³⁷ Det var altså i IRD's selvforståelse ikke blot nødvendigt for IRD med en håndsrekning fra folk som Arne Sejr, men i høj grad også nødvendigt for lokale projekter at de var bakket op af "professionelle" som IRD selv. På denne vis anså IRD sin tilstedeværelse i Danmark for påkrævet, for at det antikommunistiske arbejde skulle have succes.

At Arne Sejr blev anset som en vigtig kontakt synes dog sikkert. Sejr var tidligere på året blevet nævnt i forbindelse med hans arbejde i Frihed og Kultur med "uddannelse" af yngre politikere og intellektuelle kredse.³⁸ I 1957 roste Cullis udgivelsen fra Frihed og Folkestyre, *I diktaturets fodspor*. Han vurde-

rede den som et effektivt stykke arbejde. – Cullis var særligt begejstret for udgivelsens forside, der viste DKP-formand Aksel Larsen gående i Sovjetunionens blodige fodspor.³⁹

Kontakten mellem Sejr og Cullis kan muligvis opklare et andet spørgsmål: I bogen *Firmaets største bedrift* beretter historiker Peer Henrik Hansen, at Sejrs samarbejdspartner i *Firmaet*, Niels Frommelt, en dag (formentlig i 1957 eller 1958) skyggede Arne Sejr, da denne mødtes med en ukendt mand i København, grundet en mistanke om at amerikanerne (som aftale) ikke var Sejrs eneste samarbejdspartnere. Frommelt fulgte efter den ukendte mand, der efter mødet med Sejr gik hen til den britiske ambassade. Da Frommelt konfronterede Sejr med episoden, nægtede Sejr pure.⁴⁰ Der en vis sandsynlighed for, at den mystiske brite i parken var Michael Cullis.

Arbejde i den akademiske verden – et eksempel på en IRD-operation

I september 1957 planlagdes det – på initiativ af Nordisk Råd – at afholde kurser i journalistik ved et nyoprettet nordisk institut for journalistik på Århus Universitet. Det var en udvidelse af de "almindelige" journalistiske kurser (der havde kørt siden 1946) til nu at gælde studerende fra alle de nordiske lande. I den forbindelse havde Cullis kontakt med instituttets leder Erik Reske-Nielsen, der betegnedes som velkendt inden for den journalistiske og akademiske verden.⁴¹ Under en "nyttig" samtale med Reske-Nielsen foreslog Cullis en række personer, som det kunne være hensigtsmæssigt at invitere som foredragsholdere. Endvidere, da instituttet var helt nyt, skulle der være god afsætning for IRD's informationskrifter. Reske-Nielsen havde udtrykt ønske om at modtage diverse skrifter, artikler og pamfletter samt udgivelser fra den engelske regering, alt sammen "åbent" informationsmateriale.⁴² Cullis mente dog også, at der på instituttet ville være plads til materiale af mere propagandistisk art:

Erik Husfeldt (1901-1984) dr.med., var formand for Selskabet for Frihed og Kultur. Erik Husfeldt var et meget aktivt medlem af modstandsbevægelsen og Frihedsrådet. (Foto: Arbejdermuseet & ABA, Fotograf: Decker)

Efter at have gennemgået sagen på det overordnede plan, kom jeg til spørgsmålet om IRD-materiale – jeg lagde op til det ved at donere nogle af jeres kommercielt udgivene bøger – og var glad ved at finde ham særligt modtagelig. (...) Jeg forklarede deres særlige karakter, og der vil blive sørget for at de bliver behandlet med den rette diskretion. Heldigvis vil denne side af sagen påhvile en ung mand jeg kender, Sven Fugl, den udenrigspolitiske redaktør af den lokale arbejderavis *Demokraten*, og i denne kapacitet, allerede bekendt med noget af vort materiale. Jeg tror ikke vi behøver at frygte nogle vanskeligheder der. (...)

Det er mit håb at det vil blive kendt af et værdifuldt hold journalister fra hele Skandinavien.

Det faktum at Aarhus Universitet har været et af hovedcentrene for intellektuel radikalisme i Danmark (neutralisme, pacifisme, osv.) er heller ikke uden betydning.⁴³

Cullis berettede, at instituttet allerede modtog amerikansk materiale, både officielt og semi-officielt, omkring kommunisme. Han bad IRD om at supplere instituttet med et abonnement på et tidsskrift af interesse – for at starte samarbejdet på “den rette fod”. Han mente, at der meget vel kunne opstå muligheder for at englænderne kunne assistere og influere instituttet og havde aftalt med Reske-Nielsen at tales ved.⁴⁴

Svaret fra Foreign Office var delt. På trods

af, at man bifaldt kontakten til Reske-Nielsen, var man betænkelig ved at lade Sven Fugl håndtere det fortrolige materiale, da det var et princip, at udenfor "government circles" – regeringscirkler – var det udelukkende folk, som personligt kendte en fra ambassaden, der kunne få sådant materiale at se. "Vi vil dog ikke binde dig på hænder og fødder, og hvis du og ambassaden er overbevist om at vores sikkerhed er varetaget, vil vi ikke protestere."⁴⁵ Cullis svarede igen, at der selvfølgelig altid var en teoretisk risiko, men "Jeg havde sådan set forestillet mig, at I allerede havde overvejet sådanne risici, da I oprindeligt stillede forslaget om at den nordiske journalistuddannelse kunne være en kanal til spredning af IRD-materiale."⁴⁶ Kontakten til Århus Universitet var altså ikke Cullis' ide, men derimod en ide der var opstået i Foreign Office og dernæst udført af Cullis. Cullis understregede endvidere, at der jo ikke var tale om, at materialet skulle stå fremme på et offentligt bibliotek men kun ville blive set af "specialisterne" på kurset. Hvis ikke dette kunne godkendes af Foreign Office, mente Cullis, at man burde begrænse eller endog stoppe kontakten til universitetet.⁴⁷ Det synes de dog alligevel i Foreign Office ikke, at der var grund til. Svaret lyder kort og godt: "I lyset af, hvad du siger, mener vi at arrangementet du har lavet bør blive ved magt. Som du siger, er det en god kanal for afsætning, og risikoen er lille."⁴⁸

Tilrettelæggelse og udbytte

Som nævnt havde IRD også efterretningsmæssige opgaver, hvis resultater brugtes i den videre planlægning. IRD tog i 1950 initiativ til en undersøgelse af kommunismen uden for den sovjetiske indflydelsessfære. Oplysningerne skulle bruges til at opdatere udgivelsen "Review of Communism outside the Satellite Orbit".⁴⁹ Med brevet fulgte et spørgeskema med spørgsmål omhandlende kommunistpartiets indflydelse i det offentlige liv (herunder fagforeninger) og statslige organer, medlems-tal, graden af kontakt til Sovjetunionen, o.a.

Ambassaden kunne rapportere tilbage, at indflydelsen i såvel politiet, de væbnede styrker og Hjemmeværnet var "slight", samt at der på trods af tæt kontakt med den sovjetiske legation ikke var tegn på finansiel støtte fra Sovjetunionen.⁵⁰

Et andet eksempel på, at det ikke blot var tilrettelæggelse af informationsspredning, der havde IRD's interesse, ses af en indberetning fra 1953. Ambassadøren Berthoud kunne berette, at han havde haft en samtale med Ole Bjørn Kraft om det uheldige i at lade Danmark være vært for en fredskongres. Man mente fra britisk side, at Danmark burde gøre mere for at forhindre den slags, og at Danmark (og Norge) i denne forstand svigtede deres NATO-forpligtelser. Kraft havde svaret, at der ikke var hjemmel i lovgivningen til at tage sådanne skridt, men mente også at det kunne have en vis effekt, når folk fra østlandene kom til og så, hvor dejligt der var i Danmark.⁵¹ Det var også informationer af denne art, som blev sendt til IRD som hjælp til udarbejdelsen af strategier for det enkelte land.

Indberetninger til Foreign Office blev som regel sendt i kopi til IRD med dette formål, hvilket førte til følgende brevveksling i 1954 om indberetninger omhandlende kommunistiske aktiviteter:

London spørger 20. august 1954:

Det foreslåede layout for fremtidige rapporter passer os meget fint. Jeres rapporter er dog altid klassificeret som "Hemmelig", selvom nogle af oplysningerne de indeholder utvivlsomt kunne bruges til offentliggørelse. Det ville derfor være meget brugbart for IRD hvis I i fremtiden kunne oplyse om hvilke afsnit der er, og hvilke der ikke er, passende til dette formål.

København svarer, 25. august 1954:

I følgebrevet vil vi referere specifikt til de afsnit hvis oprindelse eller natur gør dem uegnede til offentliggørelse. Resten kan bruges som I, eller IRD, finder passende.⁵²

I den tid Cullis var udstationeret på ambassaden, var det ham, der rapporterede til Foreign Office om kommunisternes taktikker, arbejde

og styrke – et emne som ellers traditionelt havde været forbeholdt arbejdsattachéen og de politiske indberettere. At Cullis har fået overdraget denne opgave skyldes formentlig hans udbredte kendskab til de antikommunistiske – og dermed også kommunistiske – miljøer i Danmark. Hans kontakter fungerede således også som kilder til indberetningsarbejdet, og netop indberetningsarbejdet var en vigtig forudsætning for IRD's arbejde.

I 1957 skrev en inspektør fra IRD London, at delingen af informationssamarbejdet mellem Cullis og konsulen (der håndterede "positive information work" – positivt informationsarbejde, dvs. ikke rettet *mod* noget, som f.eks. kommunisme) ikke forløb særlig vel, da konsulen havde meget andet at lave, og Cullis havde arbejde i hele Skandinavien. "Endvidere er positivt informationsarbejde og antikommunistisk propaganda to sider af udbredelsen af britisk politik, og kan ikke adskilles på denne måde."⁵³ Derfor anbefaledes det, at man oprettede en informationspost i København og at denne tilfaldt Cullis. Cullis vurderes allerede at have opbygget nyttigt netværk af indflydelsesrige kontaktpersoner, og IRD fandt det vigtigt at opretholde hans arbejde, særligt i lyset af Danmarks position i – og holdning til – NATO.⁵⁴ Noget tyder på, at det var dette personlige kontaktnet, som Cullis havde opbygget, der reddede ham stillingen. Hvad angår det antikommunistiske arbejde, hedder det nemlig, at det ikke havde førsteprioritet:

Til sidst bør der huskes på, at faren i Danmark snarere er neutralisme end kommunisme; kommunisterne fostrer naturligvis neutralisme, men det har rødder længere tilbage i historien. Danmarks overgivelse til Preussen i 1864 og den reelt uantastede besættelse af landet i 1940 har forårsaget en følelse af håbløshed og resignation. Hovedmålet for IRD er derfor, for det første at miskreditere sovjetiske forsøg på at få Danmark ud af NATO, og sovjetisk udenrigspolitik generelt, særligt de dele der modarbejder Hendes Majestæts Regerings mål; og først dernæst at stoppe kommunismens udbredelse som sådan.⁵⁵

At det var Cullis' gode kontakter, der reddede ham, fremgår af de overvejelser en af cheferne i IRD London gjorde sig om hans stilling:

Danmarks Kommunistiske Parti er af begrænset politisk vigtighed, og (...) det forekommer sandsynligt at Danmark vil forblive tro mod den atlantiske alliance. Der er derfor ikke rammer for IRD arbejde i Danmark som sådan (...). Mr. Cullis har dog etableret nogle nyttige kontakter i Danmark.⁵⁶

I mellemtiden fortsatte Cullis arbejdet med at distribuere IRD-materiale i Danmark og håbede at øge distribueringen kraftigt. I 1957 var der på modtagerlisten af materialet blandt andet redaktører, journalister, fagforeninger, ungdomsorganisationer, hæren og civilforsvaret, politikere, diplomater og "anti-kommunistiske, atlantiske og anglofile" organisationer.⁵⁷

På trods af sin stilling som "regional information officer" for hele Skandinavien rettede Cullis i de sidste par år til hans afgang i 1958 fokus mod Danmark frem for den nordiske scene.⁵⁸ Når man påtænker, at hans personlige kontakter blev vægtet højere end det egentlige behov for anti-kommunistisk arbejde, kan dette være årsagen til, at han valgte at koncentrere sig om Danmark, hvor arbejdsbetingelserne tilsyneladende var bedst. Den britiske ambassade i Sverige havde allerede i 1956 meldt ud, at der ikke var brug for hans tjenester.⁵⁹ Det skete efter et usuccesfuldt besøg i Stockholm, hvor Cullis bl.a. havde besøgt organisationen "Folk och Försvar", som han fandt for "etableret" og derfor ikke særligt effektiv.⁶⁰ Noget var i hvert fald gået galt i Sverige, hvorfra den lokale Information Officer, Michelsen, kunne fortælle Cullis' chef i IRD London, at samarbejdet med Cullis ikke gik ret godt.⁶¹ Det lod dog ikke til at have gået Cullis på. Han fortsatte arbejdet, indtil hans ansættelsesperiode ophørte i sommeren 1958 – ved hans afgang blev der ikke ansat en ny RIO. Formentlig fordi man kun havde beholdt ham så længe som tilfældet var grundet hans gode kontakter. Der var ingen grund til at ansætte en ny mand

i en stilling, der i grunden ikke var brug for. Der var også visse steder i IRD en holdning om, at skandinaverne nu snart måtte se at producere deres eget informationsmateriale om sig selv!⁶² Til trods herfor ville IRD nu gerne fortsat underrettes om kommunisternes aktiviteter i Danmark.⁶³

Kontakten til USA

Blandt IRD's samarbejdspartnere i Danmark var (man fristes til at sige naturligvis) den amerikanske ambassade og USIS (United States Information Services, propagandaafdelingen på den amerikanske ambassade). Første eksempel i arkivet ses i 1952, hvor ambassaden rapporterede om et forestående møde mellem "udenrigsministeriets uformelle komité", briterne og amerikanerne, som mødtes for at drøfte informationsarbejde i forbindelse med NATO.⁶⁴ Samarbejdet havde taget fart fra 1950 – indtil da havde det britiske Foreign Office rynket noget på næsen ad de amerikanske propagandabestræbelser, som de fandt særligt uimponerende. Det ændrede sig dog tilsyneladende med lanceringen af den amerikanske propagandaoffensiv "Campaign of Truth" i 1950, hvorefter briterne og amerikanerne i de følgende år indledte en "tæt og vedvarende forbindelse", på propagandaområdet.⁶⁵

Cullis berettede senere, at amerikanernes arbejde var af høj kvalitet og at de samarbejdede på det anti-kommunistiske område. Amerikanerne var blandt andet nyttige i sponsoreringen af pjecer o.a. udgivet af danske organisationer. Som eksempler på aktiviteter i oktober 1957 er en udgivelse om NATO fra Hjemmeværnet (*Når Angreb Truer Os*) og en skrivelse fra Frihed og Kultur (*Døden kom på larvefødder*) i anledning af årsdagen for Ungarn-opstanden. Cullis sendte eksemplarer af de to udgivelser til IRD sammen med *I Diktaturets fodspor* og konkluderede: "Jeg mener at amerikanerne kan anse deres penge for vel anbragte. Jeg ville bare ønske vi havde lignende ressourcer!"⁶⁶

Hvordan samarbejdet mellem de britiske og amerikanske informationsafdelinger helt konkret kunne forløbe, giver historien om "den islandske operation" et eksempel på. Operationen fandt sted i 1957 og er et skoleeksempel på koordineringen af informationsindsatsen – samtidig fortæller den, at Danmark (som Norge tidligere) kunne bruges som base for informationsarbejde i Island og viser således også, hvordan Skandinavien ofte blev betragtet som et samlet indsatsområde, hvor de kulturelle og sproglige forbindelser kunne udnyttes.

"Den islandske operation"

I 1957 var den danske forfatter Hans Jørgen Lembourn på en rejse betalt af USIS. Rejsen skulle gå til USA, med et stop i Storbritannien. Både briter og amerikanere så en fordel i, at Lembourn i den forbindelse gjorde et kort ophold i Island. Cullis skrev:

Både min amerikanske kollega og jeg mener at Lembourn skulle være i stand til at gøre godt i Island. Det er dog ikke ønskeligt for nogen af os at fremstå åbent som hans sponsorer (selvom amerikanerne faktisk betaler hans omkostninger) og det er derfor blevet arrangeret at organisationen *Frihed og Kultur*, som i realiteten er den danske afdeling af Kongressen for Kulturel Frihed (Congress for Cultural Freedom), ordner hans program i samarbejde med deres islandske kontakter i *Almenna Bókafélagid*.⁶⁷

Besøget havde været en del af den britiske ambassades forsøg på at arbejde i Island "gennem Skandinavien", og i et opfølgende brev betegnedes det som en succes. Lembourn havde tilbragt en uge deroppe, hvor han, udover at knytte kontakter og holde foredrag, også havde assisteret i oprettelsen af en islandsk afdeling af Congress for Cultural Freedom.⁶⁸

Samarbejdet mellem USA og Storbritannien blev uddybet i samme opfølgingsbrev, hvor Cullis meddelte, at han på en rejse til Oslo havde haft kontakt til USIA's Deputy Director for Europe, Walter Roberts (tilfældigvis en gammel ven af Cullis) samt den i Køben-

havn bosiddende United States Public Affairs Officer. De enedes om et samarbejde om at få de USIS-sponsorerede rejsende skandinaver (fagforeningsfolk og akademikere) til at lægge vejen forbi Island og at USIS skulle konsultere med Cullis om, hvorvidt rejsende egnede sig til den "islandske operation". Cullis understregede dog, at briterne – stadig – udadtil ikke skulle have noget med rejserne at gøre, og højst hjælpe den besøgende med lokale kontakter o.a.⁶⁹ Amerikanerne på deres side holdt på, at rejser som disse skulle holdes i lokalt USIS-regi, da det centrale USIA (United States Information Agency) helst skulle holdes ude af brugen af "ikke-politiske" stipendier til politiske formål – et forhold der kunne give problemer i hjemlandet.

Den amerikanske side af arbejdet skulle koordineres på en konference for Public Affairs Officers i København. Cullis havde tillid til, at amerikanerne koordinerede deres del af arbejdet tilfredsstillende. Ordningen var også udstrakt til Norge, og Cullis udbad sig hjemmel til at tage sagen op i Finland og Sverige efterfølgende, alternativt at man fra Foreign Office direkte orienterede ambassaderne i de lande.⁷⁰

Roberts syntes, at den islandske operation var så god, at han også ønskede at besøgende til USA på USIS-stipendier fra andre europæiske lande kunne tage forbi Island. Cullis mente, at selvom ideen oprindelig var, at der skulle skandinavisk indflydelse til Island, ville der ikke være noget i vejen for det. Cullis orienterede Foreign Office om, at de formentlig snarligt vil blive kontaktet af USA's Public Affairs Officer om samme emne. Roberts var i følge Cullis sikker på, at State Department ville dele de synspunkter, der var kommet frem, til trods for forskellige vurderinger af situationen i Island.⁷¹

Der var i Foreign Office tilfredshed med den islandske operation – i et svarbrev hedder det, kort og godt: "I har helt bestemt grebet dette an på rette vis og vi godkender udvidelsen af arrangementet til også at omfatte Sverige og Finland."⁷²

Efter Cullis

I 1958 udbad IRD London sig "regular usage reports" fra ambassaden i København, det vil sige jævnlige rapporter om IRD-materialets spredning. Man ønskede at vide, hvorvidt materialet blev reproduceret i den danske presse (artiklens og avisens navn, samt avisens politiske orientering), hvordan andre modtagere gjorde brug af materialet, samt hvilke modtagere der fik de forskellige typer materiale (personnavne var ikke nødvendigt, med mindre der var tale om fremtrædende personligheder). IRD ønskede "usage reports" til hjælp for den fremtidige tilrettelægning af arbejde og materiale.⁷³ Hertil var svaret, at det var noget svært at gennemskue, hvad der blev bragt i aviserne, når ambassaden stod uden en medarbejder til gennemgang af pressen (man aner en intern konflikt angående tildeling af personale i Foreign Office). Kun hvis man ved et tilfælde opdagede, at en artikel var brugt, eller hvis kontaktpersoner selv informerede herom, ville det være muligt at sige noget om det.⁷⁴ Generelt kunne det dog oplyses, at man jævnligt modtog ros for materialet, og at både redaktører og journalister konstant forsikrede om, hvor god brug der blev gjort af det. Det var dog ikke kun private organisationer, som havde kontakt til IRD. Det danske forsvarsministerium (eller "the appropriate section" i forsvarsministeriet) gjorde sig sågar ulejligheden med at kommentere noget af det tilsendte materiale.⁷⁵ Noget af materialet vurderedes som meget interessant men mere brugbart til modpropaganda end til efterretningsarbejde, hvorimod andet beskrives som værende af stor værdi for kontraetterretningsarbejde.⁷⁶

Hvad angik modtagere generelt sendtes en liste fra København til IRD, over hvem der modtog de forskellige publikationer. Af den liste fremgår det blandt andet, at materiale om tendenserne i kommunistisk propaganda blev sendt til fagforeningsledere, Selskabet for Frihed og Kultur samt pressefolk – derimod var der ingen "officielle" modtagere som ministerier, diplomater, o.lign. De modtog mere officielle udgivelser, som tidsskrifter o.lign. Det kunne i øvrigt meddeles, at både stats- og

udenrigsministeren gemte sig under kategorien “politicians” på listen. Derudover var der mulige “dobbeltgængere”. Som eksempel på en sådan nævntes Erik Husfeldt, der både modtog materiale i sin egenskab af professor samt formand for Selskabet for Frihed og Kultur. Det hedder at disse “dobbeltgængere” muligvis var et særligt fænomen i Danmark, hvor folk fra steder som udenrigsministeriet og de væbnede styrker også måtte deltage i den offentlige debat via pressen.⁷⁷ Materiale om kommunistiske frontorganisationer blev også sendt til efterretningstjenesterne.

IRD's ønske om “usage reports” blev i nogen grad efterkommet. Således kunne det f.eks. i 1959 meddeles, at tre artikler om “The three sides of Communism” var blevet bragt i Information den 28., 29. og 30. juli,⁷⁸ i 1960 at artiklen “Two Interpretations of Peaceful Coexistence” og størstedelen af artiklen “Censorship, a Padlock in the Soviet Mind” havde været bragt i februarnummeret af Fremtiden, Dansk Udenrigspolitisk Selskabs blad,⁷⁹ samt i 1961 at britisk materiale havde ligget til grund for en artikel i Atlantsammenslutningens tidsskrift Demokratiske Breve.⁸⁰ Også AIC havde gjort brug af det britiske materiale “Fact Features” til udarbejdelse af et dokument om Sovjetunionen og NATO, et dokument der var cirkuleret i 500 eksemplarer og ville komme til at ligge til grund for foredrag.⁸¹ En Fact Feature lå også til grund for en artikel i Atlantsammenslutningens “Demokratiske Breve” i 1961. Oplysninger om, at materiale nyttiggjordes på den måde, glædede naturligvis IRD i London, men meldingen fra ambassaden lød også, at den danske presse stadig ikke var meget for at optage hele artikler.⁸² Til trods for pressens tøven overfor gengivelse af færdiglavet materiale fra ambassader (særligt når det gjaldt politiske emner), mente man, at en del af det britiske materiale blev brugt som baggrundsviden.⁸³

I løbet af 1960'erne skiftede informationsarbejdet karakter og blev mindre skjult. Blandt årsagerne var formentlig, at kommunisternes

indflydelse var dalende, og problemerne ændrede karakter. Antikommunistisk arbejde i danske organisationer var også dalende i denne periode, og formentlig fulgte briterne med ændringen i behovene. Således var et af de store problemer i 1960'erne den negative danske holdning til briternes tiltag i EFTA. I 1966 arbejdede briterne på at vinde forståelse for den økonomiske politik gennem informationsarbejdet. Informationspersonalet på den britiske ambassade frustreredes (stadig) over de danske journalister, der nok lyttede høfligt til ens synspunkter, men derefter skrev deres historier på linie med tidligere synspunkter “som havde man aldrig sagt noget.” Én klagede over, at danskerne var ufleksible og betragtede briterne som gammeldags, uoplyste og snævertsynede.⁸⁴ Fra London kunne det berettes, at Danmark ikke var ene om at se på briterne på den måde. Og gav samtidig også et indblik i formålet med informationsarbejdet på det tidspunkt:

“Vores informationsarbejde er rettet mod at tilbagevise disse misopfattelser og fremstille Storbritannien som en moderne industriel magt, et Storbritannien der er “med” og ikke halter bagud. Det er nogen nem sag at gøre dette, når en stor del af vores turistpropaganda fremstiller “Beefeaters” [vagterne ved turistattraktionen Tower of London] og slotte.”⁸⁵

Der er ingen tvivl om, at højdepunktet havde været Cullis' tid i midten af 1950'erne.

I 1968 besluttedes det at fjerne Information Officer-stillingen fra København. Det skyldtes, at arbejdet nu næsten udelukkende bestod af organisere og distribuere IRD-materiale. Den personlige kontakt, man tidligere havde haft til udvalgte samarbejdspartnere, var minimal.⁸⁶ Informationsarbejdet i slutningen af 1960'erne og starten af 1970'erne var således ganske ukontroversielt⁸⁷ – rapporter fra ambassaden om kommunisme i Danmark blev nu skrevet på baggrund af avisartikler, ikke som før, på baggrund af fortrolige kontakter.⁸⁸

Afsluttende betragtninger

Under den kolde krig – og særligt i 1950'erne – førtes en intensiv "kamp om sjælene", med deltagelse af såvel vestlige og østlige lande. Briternes indsats på området er ikke et ret belyst emne – formentlig fordi den, både forskningsmæssigt og reelt, står i skyggen af amerikanernes. Briterne havde ikke samme finansielle midler til rådighed i informationsarbejdet og samarbejdede således også med amerikanerne om større pengekrævende projekter. Det var dog formentlig ikke kun økonomisk nød, der var årsag hertil, men også et ønske om at koordinere arbejdet for (eller mod) den samme sag og undgå dobbeltarbejde.

Briternes goodwill i Danmark skinner tydeligt igennem – både før og under Cullis' ansættelse. Det var tilsyneladende nemt at skaffe sig kontakter blandt venligtsindede danskere, både fordi det var til nytte for de danske organisationer, der arbejdede med påvirkning og agitation, men også fordi briterne nød en udbredt sympati blandt mange danskere som tætte allierede og krigskammerater. Kontakterne var, som vi har set, ikke kun til private organisationer, men også til etablerede institutioner som bl.a. Socialdemokratiet og forsvarsministeriet.

De mængestregede kontakter tjente ikke kun som informationskanaler, hvor igennem britisk informationsmateriale kunne spredes, men også som informationskanaler den anden vej – fra Danmark til Storbritannien. At rapporter om politiske forhold sendtes i kopi til IRD i London var for så vidt ikke usædvanligt. Mere usædvanligt var det, at en informationsmedarbejder – Michael Cullis – i en periode helt overtog en del af indberetningsopgaverne, om end det selvfølgelig var fornuftigt, hans kontakter taget i betragtning. Med Cullis' fortrolige færden i 1950'ernes antikommunistiske miljøer, kom hans virke også til at have karakter af efterretningsvirksomhed. Da Cullis under krigen havde været beskæftiget med efterretningsarbejde, fristes man til at sige, at det kom ganske naturligt.

Michael Cullis kom i høj grad til at tegne IRD's arbejde i Danmark, på trods af den for-

holdsvis begrænsede årrække han befandt sig i København. Det skyldes simpelthen hans effektivitet, arbejdsiver og hans store vifte af aktiviteter, der strakte sig langt ud over almindeligt informationsarbejde. IRD havde ikke før eller siden en medarbejder i København – eller for den sags skyld Skandinavien – der gik til sit arbejde med samme styrke. Alene mængden af IRD-materiale i det britiske nationalarkiv vedrørende Danmark under Cullis kontra andre perioder vidner om dette. I denne artikel har fokus ligget på Danmark, men der er utvivlsomt meget mere at udforske, når det kommer til IRD's arbejde i de andre nordiske lande, samt koordinationen heraf.

Det kan forekomme tilfældigt, at Cullis netop havnede i København, og at indsatsen mod kommunisme blev så stærk der, i betragtning af at man skulle mene, den var mere påkrævet andetsteds, hvor kommunisterne havde større indflydelse. IRD havde eksempelvis ekstensive indsatser i mellem- og fjernøsten, hvor en da også kan argumentere for, at de formentlig havde mere brug for det. Indsatsen i Norden virker overdrevet i forhold til problemerne, og en medarbejder i IRD London noterede i 1956, at Island var det eneste nordiske land, hvor kommunisterne rent faktisk udgjorde en trussel, og at mandskabet (og pengene må man formode) ville være bedre brugt i eksempelvis tidligere kolonilande, hvor IRD ofte var underrepræsenterede.⁸⁹

Det intensive arbejde var knyttet til manden, snarere end det var knyttet til ambassaden eller lokale behov, og ophørte da han forlod Skandinavien. Muligvis har Cullis, i kraft af respekt optjent under krigens efterretningsarbejde, "fået lov" at tjene den britiske regering et sted, hvor hans kendskab til samfundet og sproget har kunnet komme til sin ret, og hvor han – formodentlig – befandt sig vel.

Noter

1. Rasmus Mariager, *I tillid og varm sympati*: Dansk-britiske forbindelser og USA under den tidlige kolde krig, København: Museum Tusulanum 2006. Alle citater i denne tekst er oversat fra engelsk til dansk af forfatteren. De engelsksprogede citater vil være at finde i noterne. Flere af artiklens aspekter behandles i undertegnede konferensafhandling *Arbejderbevægelsens Informations-Central. Socialdemokratisk antikommunisme under den kolde krig 1944-1973*. Det norske Arbejderpartiets forhold til IRD er belyst i A.J.G. Insalls nylige afhandling ved King's College London, *The Relationship between the British and Norwegian Labour Parties from 1945-1951* (2007). Man har lov at håbe, at denne afhandling bliver udgivet, da den formentlig kan kaste lys på en del parallelle forhold til denne artikel.
2. "Obscure outfit", Richard J. Aldrich, *The Hidden Hand: Britain, America and Cold War Secret Intelligence*, London: John Murray, 2001
3. Andrew Defty, *Britain, America and Anti-Communist Propaganda 1945-53. The Information Research Department*. London: Routledge 2004, s. 1-2. Introduktionen til denne bog indeholder desuden en udmærket oversigt over hidtidige udgivelser om IRD. IRD-materiale blev først frigivet i Storbritannien i 1995.
4. Aldrich 2001 SIDETAL
5. Defty 2004, s. 104 ff., kapitel 4, s. 196ff. samt s. 43.
6. Aldrich 2001. 133 ff. Se også kapitel 20: At Home and Abroad: The Information Research Department
7. Paul Lashmar and James Oliver: *Britain's Secret Propaganda War 1948-1977*. Stroud: Sutton Publishing 1998, s. 67 ff
8. Lashmar & Oliver 1998, s. 52
9. "(...) a small number of suitable contacts in the press and the official worlds (...)" Brev fra J.W. Collins, Foreign Office, til Alec Randall, den britiske ambassade i København, 17. Juni 1952. Fortroligt. PRO (Public Records Office – det britiske nationalarkiv), FO 1110/47
10. "thus stressing its purely provincial and extraordinary character" Telegram fra Mr. Gallop, København til Foreign Office, 29. maj 1945. Hemmeligt. PRO, FO 371/47305. Det har desværre ikke været muligt at finde referater fra disse møder i de britiske arkiver.
11. Mariager 2006, s. 159 ff.
12. Aldrich 2001, s. 124
13. "Record of a Meeting of H.M. Ambassadors to Copenhagen, Stockholm and Oslo, held in Oslo on 21st & 22nd March, 1952." Hemmeligt. PRO, FO 371/100357
14. Brev fra Foreign Office til den britiske ambassade, Oslo, 19. august 1952. PRO, FO 371/100357
15. Korrespondance mellem IRD og ambassaderne i Stockholm og Oslo, maj-juni 1952. PRO, FO 1110/496
16. Brev fra D.P. Aiers, Information Dept., den britiske ambassade i København til Wilkinson, IRD, 19. juli 1951. PRO, FO 1110/424
17. "Incidentally, I do not really see why a paper written by somebody whose name is not known to the Danish public has to be rewritten by a Danish journalist. Do names mean so much to the Danes?" Brev fra Wilkinson, IRD til D.P. Aiers, Information Dept, den britiske ambassade i København, 24. august 1951. PRO, FO 1110/424
18. "fully alive to the danger of communist propaganda and to the necessity for taking every opportunity to counteract. Indeed, a considerable amount of anti-communist material, whether supplied by ourselves or the Americans or prepared by the journalists themselves, finds its way into the daily papers." Brev fra D.P. Aiers, Information Dept., den britiske ambassade i København til Wilkinson, IRD, 19. juli 1951. PRO, FO 1110/424
19. "Denmark, for its size, has a remarkably well-developed Press and one which is well aware of the necessity for exposing the fallacies of Communist and fellow-travelling thought." Brev fra Randall til FO, 5. august 1952. PRO, FO 1110/477
21. Brev af 15 august 1953 og øvrig korrespondance. PRO. FO 211/830
22. "This suits me very well because I have great confidence in Matthiasen and he is an old hand at dealing with I.R.D. literature. (...) I hope you will agree that a useful channel has been established and that we ought to exploit it (...)" Brev fra R. Cecil, den britiske ambassade i København til J.H. Peck, Information Research Department, Foreign Office, 25. November 1953. Fortroligt. PRO, FO 1110/564
23. "This looks very promising". Ibid.
24. Brev fra J.H. Peck, Information Research Department, til R. Cecil, den britiske ambassade i København, 11. December 1953. Fortroligt. PRO, FO 1110/564
25. Brev fra Chancery, den britiske ambassade i København, til IRD, 25. oktober 1954. PRO, FO 1110/661:
26. PRO, LAB 13/1067: Denmark: reports from Iceland 1951-1955, og referat af samtale med Cullis om Island, 30. maj 1956. PRO, FO 1110//940. Se i øvrigt afsnittet "Den islandske operation" nedenfor. For biografi om Cullis, se "Michael Cullis" i *The Brazen Nose* vol. 38, 2003-2004, s. 156. Udgivet af The Brasenose Society.
27. "I.R.D. material is welcomed by those concerned with anti-Communist activities, both covert and overt, in this country." Brev fra ambassadør Berthoud til Grey, IRD, 22. juli 1955. Hemmeligt. PRO: FO 1110/775
28. Brev fra ambassadør E.A. Berthoud, den britiske

- ambassade København, til P.F. Grey, IRD, 29. Februar 1956. Hemmeligt. PRO FO 1110/892
29. "Note on use of I.R.D. material in Denmark." af M.F. Cullis. 28. Februar 1956. Hemmeligt. Vedlagt brev fra E.A. Berthoud, den britiske ambassade København, til P.F. Grey, IRD, Foreign Office, 29. Februar 1956. Hemmeligt. PRO FO 1110/892 Citatet lyder: "(i) There is a small number of enthusiasts and persons professionally concerned with Communism who already get maximum value from our material. (ii) There is a large number of influential people who are potentially interested, but who must be approached with care. (iii) Whilst the initial response of many ordinary people appears to be keener than in (e.g.) Norway, it does not always go very deep. (iv) Quite a lot can be done through inter-Scandinavian channels, e.g. by working on Danes through Swedish or Norwegian Contacts. (v) In general, Danes are not naive about Communism, but their resolve needs stiffening, and I.R.D. material, judiciously applied, should be of value for this purpose." Note on use of I.R.D. material in Denmark."
30. "I.R.D. work in Denmark: Report on First Year" af M.F. Cullis, 7. august 1956. Fortroligt. PRO, FO 1110/940
31. Atlantsammenslutningen benævnes "The Danish Atlantic Committee" og ikke det korrekte engelske navn "The Danish Atlantic Treaty Association" – dette skyldes formentlig at Cullis kom fra Norge, hvor den tilsvarende organisation bar navnet Atlanterhavskomiteén eller "Norwegian Atlantic Committee".
32. "and especially the head of its anti-Communist research and propaganda section, Arne Sejr" – "These relations have all been of considerable mutual value, as regards both counter propaganda and the exchange of information about Communism.", "I.R.D. work in Denmark: Report on First Year" af M.F. Cullis, 7. august 1956. Fortroligt. PRO, FO 1110/940
33. Ibid.
34. Korrespondance mellem ambassadør Berthoud og Reddaway, IRD London, august-september 1956. PRO, FO 1110/940
35. "Note on use of I.R.D. material in Denmark." af M.F. Cullis. 28. Februar 1956. Hemmeligt. PRO FO 1110/892.
36. "a leading worker in the anti-communist field (...) whose name has often cropped up in my correspondence with the Department." Brev fra M.F. Cullis, den britiske ambassade København, til P.F. Grey, Foreign Office, 28. december 1956. Fortroligt. PRO, FO 1110/1047
37. "Naturally, such schemes, to be effective, would have to be co-ordinated with people like ourselves". Ibid. Det har desværre ikke været muligt at følge denne sag til dørs grundet manglende materiale herom i arkivet. Det er ikke til at sige, om det er, fordi sagen ikke blev fulgt op, eller om den bare ikke har fundet vej til arkivet.
38. Kvartalsrapport, "Report on Communism in Denmark, Second Quarter, 1956", 18. juli 1956. Fortroligt. PRO, FO 371/122222
39. Brev fra Cullis til IRD, 28. oktober 1957. Fortroligt. PRO, FO 1110/1003
40. Peer Henrik Hansen: *Firmaets største bedrift. Den hemmelige krig mod de danske kommunister*, København: Høst & Søn, 2005, s. 204-205
41. Brev fra M.F. Cullis, den britiske ambassade i København, til G.F.N. Reddaway, IRD, Foreign Office, 23. september 1957. Fortroligt. PRO, FO 1110/1003
42. "Thus, Reske-Nielsen gave me virtually a standing order for C.O.I. reference papers and pamphlets (...)." Ibid.
43. After going over the ground in a general way, I got on to the question of I.R.D. material – leading up to it by donating him a number of your commercially published books – and was glad to find him distinctively receptive. (...) I explained the special character of these, and arrangements will be made to treat them with due discretion. Fortunately, this side of things will be in the hands of a young man whom I know, Sven Fugl, the foreign editor of the local Labour newspaper Demokraten and in that capacity already familiar with some of our material. I do not think we need anticipate any difficulties here. (...) I am hopeful it will become known to a worth-while class of journalists from all over Scandinavia. The fact that Aarhus University has been one of the main centres of intellectual Radicalism in Denmark (neutralism, pacifism, etc.) is also not without significance. Ibid.
44. Ibid.
45. "We do not, however, wish to tie you down too strictly and if you are and the Embassy are fully satisfied that our security will be protected we shall not object." Brev fra H.A.H. Cortazzi, Foreign Office, til Michael Cullis, den britiske ambassade, København, 16. oktober 1957. Fortroligt. PRO, FO 1110/1003
46. "I had rather imagined that you would already have taken such risk into account, when originally suggesting that the Nordic Journalist Course might be a channel for the dissemination of I.R.D. material." Brev fra M.F. Cullis til H.A.H. Cortazzi, IRD, Foreign Office, 28. oktober 1957. Fortroligt. PRO, FO 1110/1003
47. Ibid.
48. "In view of what you say we suggest that the arrangements you have made should stand. As you say, it is a good outlet and the risks are small." Brev fra H.A.H. Cortazzi, Foreign Office, til Michael

- Cullis, den britiske ambassade, København, 6. november 1957. Fortroligt. PRO, FO 1110/1003
49. "Survey of Communism in Countries outside the Soviet Orbit." Fra IRD til den britiske ambassade, København, 26. maj 1950. Hemmelig. PRO, FO 211/788
50. Brev fra den britiske ambassade, København, til IRD, 28. juni 1950. Hemmeligt. PRO, FO 211/788
51. Indberetning fra Berthoud, 22. juli 1953. PRO, FO 1110/564
52. "The proposed layout for future reports will suit us very well. Your reports are, however, always classified as "Secret", although some of the information they contain could doubtless be used for publicity. It would therefore be very useful to Information Research Department if you could in future indicate which paragraphs are, and which are not suitable for this purpose." – "in the covering letter we shall refer specifically to items whose origin or nature make them unsuitable for publicity. The rest may be used as you or I.R.D. think fit." Korrespondance mellem Foreign Office, Northern Department og den britiske ambassade i København, august 1954. PRO, FO 371/111425
53. "Moreover positive information work and anti-Communist propaganda are two aspects of the projection of British policy and cannot be divorced in this way." "Inspection of Posts in Norway and Denmark and I.R.D. work", 27. April 1957. Fortroligt. PRO FO 1110/1047
54. Ibid.
55. "Finally, a point to remember is that the danger in Denmark is more neutralism than Communism; the Communists, of course, foster neutralism but it has its roots deeper in past history. The collapse of Denmark before the Prussians in 1864 and the virtually unopposed occupation of the country in 1940 have caused a felling of hopelessness and resignation. The main target for I.R.D. work is, therefore, firstly to discredit Soviet efforts to push Denmark out of NATO, and Soviet foreign policies in general, particularly those which run counter to the intentions of Her Majesty's Government; and only secondly to stop the spread of communism as such." Brev fra ambassadør E.A. Berthoud, den britiske ambassade København, til P.F. Grey, IRD, Foreign Office, 29. Februar 1956. Hemmeligt. PRO, FO 1110/892
56. The Danish Communist Party is of little political importance and (...) Denmark seems likely to remain faithful to the Atlantic Alliance. There is, therefore, not very much scope for I.R.D. work in Denmark proper (...). Mr. Cullis has, however, made some useful contacts in Denmark (...)" Notes for discussion with Mr. Cullis during his visit to London", af Cortazzi. 10. oktober 1956. PRO, FO 1110/940
57. Brev fra M.F. Cullis, den britiske ambassade København, til G.F.N. Reddaway, IRD, Foreign Office, 22. juli 1957. Fortroligt. PRO, FO 1110/1003
58. Brev fra Cullis til Reddaway, 27. Januar 1958. PRO, FO 1110/1161
59. Brev til FO fra den britiske ambassade i Stockholm, 10. September 1956. FO 1110/940
60. I modsætning til den norske. Brev fra Cullis til IRD, 17. januar 1956. PRO, FO 1110/913
61. "Sweden and IRD Material." af Cortazzi 27. marts 1956. PRO, FO 1110/913
62. "Minutes" 24/5. PRO, FO 371/134548: Communism in Scandinavia 1958
63. Brev fra Foreign Office til ambassaden i København, 25. August 1958. PRO, FO 371/134548
64. "the informal committee of the Danish Ministry for Foreign Affairs, the Americans and ourselves, which meets to consider information work in connection with the North Atlantic Treaty Organisation." Brev fra E.A. Radice, København til Foreign Office, 31. Januar 1952. PRO, FO 953/1313
65. Defty 2004, kapitel 4: "Close and continuous liaison". Se også Aldrich 2001, kap. 20: At Home and Abroad: The Informations Research Department
66. "I think the Americans can consider their money well spent. I only wish we had like resources!" Brev fra Cullis til IRD, 28. oktober 1957. Fortroligt. PRO, FO 1110/1003
67. "My american colleagues and I both feel that Lembourn should be able to do some good in Iceland. It is however undesirable for either of us to appear openly as his sponsors there (although the Americans will actually pay his expenses) and it has accordingly been arranged for the *Frihed og Kultur* organisation, which is in effect the Danish branch of the Congress for Cultural Freedom, to fix his programme, in conjunction with their Icelandic contacts in the *Almenna Bókafélagid*." Brev fra M.F. Cullis, den britiske ambassade København, til Harman, den britiske legation Reykjavik, 6. februar 1957. Restricted. PRO, FO 1110/1047
68. Brev fra Cullis, den britiske ambassade i København til P.F. Grey, Foreign Office, 10. April 1957. Fortroligt. PRO, FO 1110/1047
69. Ibid. Man enedes også om et samarbejde omkring muligheden for at disse rejsende skulle besøge Storbritannien på vej til USA.
70. Ibid.
71. Ibid.
72. "You have certainly been proceeding on the right lines and we approve the extension of the arrangements to cover Sweden and Finland." Brev fra G.F.N. Reddaway, Foreign Office, til M.F. Cullis, den britiske ambassade København, 6. maj 1957. Fortroligt. PRO, FO 1110/1047
73. Brev til A.W.D. Eves, den britiske ambassade,

København fra J.C. Jeaffreson, IRD, 27. november 1958. Fortroligt. PRO, FO 1110/1114

74. Brev til J.C. Jeaffreson, IRD fra A.W.D. Eves, den britiske ambassade, København, 8. april 1959. Fortroligt. PRO, FO 1110/1171

75. Brev fra Cullis til Reddaway, IRD, 23. april 1958. Hemmeligt. PRO, FO 1110/111

76. Man må herudfra formode at "the appropriate section" havde med efterretningsarbejde at gøre – om der ligefrem er tale om FE er dog ikke til at læse ud af brevet. Brev fra Cullis til Reddaway, IRD, 23. april 1958. Hemmeligt. PRO, FO 1110/1114

77. Ibid.

78. Brev til IRD fra Information Section, den britiske ambassade, København, 12. oktober 1959. Fortroligt. PRO, FO 1110/1171

79. Brev fra Information Section, KBH, til IRD 1. april 1960. PRO, FO 1110/1273

80. Brev til IRD fra Information Section, den britiske ambassade København, 18. januar 1961. Fortroligt. PRO, FO 1110/1369

81. Brev til IRD fra Information Section, den britiske ambassade København, 29. August 1961. Fortroligt. PRO, FO 1110/1369. Et document som IRD gerne ville høre om reaktioner på. Brev fra IRD til Information Section København, 18. september 1961. Fortroligt. . PRO, FO 1110/1369

82. Korrespondance mellem IRD London og informationsafdelingen på den britiske ambassade i København januar-februar 1961. PRO, FO 1110/1369

83. Brev til IRD fra Information Section, den britiske ambassade København, 29. August 1961. Fortroligt. PRO, FO 1110/1369

84. Brev til F.B. Richards, Joint Information Policy and Guidance Department (bemærk det ændrede navn) fra J.P.E.C. Henniker-Major, den britiske ambassade, København, 20. maj 1966. Fortroligt. PRO, FO 953/2366

85. "Our information effort is directed towards dispelling these misconceptions and presenting Britain as a modern industrial power, in fact a Britain which is "with it" rather than without it. It is not an easy matter to do this when much of our tourist propaganda portrays Beefeaters and castles." Brev til John Henniker-Major, København fra G.S. Littlejohn-Cook, Joint Information & Policy Guidance Department, 24. juni 1966. Fortroligt. PRO, FO 953/2366

86. Brev fra C.H. Seaward til Mr. Clive, 20. december 1968. Fortroligt. PRO, FCO 26/271

87. Se til eksempel "Press and Public Relations Work in Denmark", rapport af 29 maj 1969. Fortroligt. PRO, FCO 26/272

88. "Communism in Denmark" – brev med vedlagt oversættelse af en artikel om kommunisme bragt i Politiken. 18. november 1974. PRO, FCO 33/2346

89. Noter af Cortazzi, IRD London, 29. august 1956. PRO, FO 1110//940

Abstract

Iben Bjørnsson: The Information Research Department. Arbejderhistorie 2/2008, p. 33-50. *From 1948 to 1977, the Information Research Department under the Foreign Office was an integrated part of British cold war policy. The IRD was in charge of propaganda, both overt and covert. Most of this propaganda was directed overseas in support of Britain's foreign policy and its scope was, largely, anti-communist. In order to make the most effective propaganda possibly, the IRD also at times functioned as an intelligence department, collecting information about communists in other countries.*

This article portrays the IRD work in Denmark as well as both British and Danish attitudes towards this kind of activities. Despite the limited political influence of the Danish Communist Party, the IRD had several operations in Denmark, often as part of a broader Scandinavian scheme. The man who became identified with IRD work in Denmark and Scandinavia more than anyone else, was Michael Cullis, a former intelligence worker who had switched to propaganda and information work. In Denmark Cullis build an impressive amount of contacts among those private organisations doing anti-communist work in Denmark. Thus, his person led to an array of anti-communist activities in Denmark, often in cooperation with local groups but also with the American information services which were a close partner to the IRD – in Denmark and in general.

Iben Bjørnsson, mag.art i historie,
Københavns Universitet
Brobergsgade 8, 3th, 1427 København K
61 26 51 60, ibenbjornsson@gmail.com